

This work is licensed under a
[Creative Commons Attribution 4.0
International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

AL DALILI

Bi-Annual, Multilingual (Arabic, Balochi, Brahui, English, Pashto, Persian, Urdu)

ISSN: 2788-4627 (Print), ISSN: 2788-4635 (online)

Project of RAHATULQULOOB RESEARCH ACADEMY,

Jamiat road, Khiljiabad, near Pak-Turk School, link Spini road, Quetta, Pakistan.

Website: www.aldalili.com

Approved by Higher Education Commission Pakistan

Indexing: » IRI (AIOU), Tahqeeqat, Euro pub, MIAR.

TOPIC

براهوئی خلكى شاعرى ٹى ویرناز کر

Frequent Use of Word 'Water' in Brahui Folk Poetry

AUTHOR

1. Dr. Liaquat Ali Sani, Post-Doc Fellow, Department of Languages, Tokyo University, Japan. / Associate Professor, Brahui Department, University of Balochistan, Quetta, Pakistan.

Email: liaquat.brahivi@um.uob.edu.pk

How to Cite: Dr. Liaquat Ali Sani. (2023). BRAHUI: براهوئی خلكى شاعرى ٹى ویرناز کر: Frequent Use of Word Water in Brahui Folk Poetry. *Al-Dalili*, 4(2), 01–12. Retrieved from <https://aldalili.com/index.php/dalili/article/view/115>

URL: <https://aldalili.com/index.php/dalili/article/view/115>

Vol. 4, No.2 || January–June 2023 || BRAHUI -Page. 01-12

Published online: 16-04-2023

براهوئی خلکی شاعری ٹی دیرناز کر

Frequent Use of Word 'Water' in Brahui Folk Poetry

لیاقت علی سنی

ABSTRACT:

This research explores the significance of the word "water" in the daily lives of nomadic communities and its portrayal in Brahui folk poetry. The study focuses on the cultural and ecological importance of water to these communities and how it has shaped their lifestyles and belief systems. Using qualitative analysis and ethnographic research methods, the study examines the various ways in which the word "water" is an essential element of life, and its availability greatly impacts the lifestyle of nomadic communities. The Brahui people, who live in an arid region, have developed a strong connection with water and have integrated it into their cultural practices. Water is not only essential for their survival but is also an important part of their cultural identity. It is reflected in their language, poetry, music, and other cultural expressions. The research findings reveal the deep cultural and symbolic significance of water in nomadic life and the ways in which it is portrayed in Brahui folk poetry as a source of life, sustenance, and renewal. This study sheds light on the complex relationship between culture and nature and provides insights into the importance of preserving traditional ecological knowledge and cultural heritage.

Keywords: Brahui, Folk Poetry, ecological knowledge, cultural heritage.

پہوالی خلکت، اوقات دور، اوقاتش وتول، مرک وزند، خوشی وشادامی، کشت وکشار، مال ومالدار، ہمپ وبٹ، زند وپور یا تپوئی بود بیرشت اے ہنگ، پوہ منگ کن براہوئی خلکی شاعری اے خوڑتی اٹ خوانوئی تمک۔ انتیکہ پہوالی دور، سال اراء، وہ او پچا سال نادور اف۔ دادور کہی گیر آتیا تالانے۔ داہیت ناپک ورنندی اس توہنگ منک کہ پہوالی دور ہر اوخت آن بنا مسونے۔ او ہمو دور ٹی انت سختی سوریک و دی مسونو۔ پہوالی تا پچھڑ و لیفتنگ ناوڑک انت مسونو۔ تین پہ تینی اوراجی اسٹی اے امر تالان کننگانے۔ داود اوڑنا کہی ہر فنگ ناہیت آک مڈول ٹی گھو تو کیرہ ہر اوخت زن پہوالی زند آنگ خلین۔

داپٹ پولی نوشانک ٹی بیرہ اسٹ انگالوز، دیر، نادرشانی او غرز کننگا آہیت کننگانے۔ کہ لوز دیر براہوئی ناچندی شنیر آہی بسونے۔ دیر ہر انا بنیادی لیکہ (مانہ) ملاسی اے ایسرکنگ کن تنگلوکا، کش کروکایا کنوگا گڑاے دیر پارہ۔ ہر ازندہ منگ ناو لیکوکلان بھلا سبب ہم ارے۔ دیر اے تو جان ارے۔ دیر ارے تو بود بیرشت ارے۔ دیر ارے تو زندرے۔

براهوئی خلکی شاعری ٹی دیر نادرشانی مدام ملک۔ دانوشانک ٹی ہند اہنگانے کہ انتے دیرناز کر، باز جاگہ ارمانی اٹ کننگانے۔ باز جاگہ غابیرہ شنیر ناہیریری اولے اے تورنگ کن مریک۔ ولے خلکی شاعری ٹی دیر ناہر اعلامتی غزی اے او باز پامداری اٹ کننگانے۔ دیر ناہیریری مانہ غایتی ہر اوڑاٹ غزی دوہسونے ہمو تیا خوڑتی اٹ ہیبت کنگ اک۔

دیر (زہیری نادرک)

براہوئی خلکی شاعری ٹی لوز، دیر، اے زہیری نا احساس اور دک تنگ کن بازار مانی اوز زیبائی اٹ شنیر تیٹی بیر یفنگانے۔ دنکہ

1: بازارنگا ڈکھ آتیاں رنداٹ نا پیر مسوٹ

دوستی نادر دان پھل بے آنا دیر مسوٹ

2: بس کرک ٹھپوتے استے کنادیر کر لیس

شیطان ناباٹ نی ورنائی اے پیر کر لیس¹

بڑو کو شنیر ٹی دیر نا غری زہیری نا احساس اور دک کے ایک۔ او دا شنیر ٹی تشبیہاتی لیکہ (مانہ) ٹی بسونے کہ، نادر دان بے آنا دیر

مسوٹ، بے آن بار دیر منگ، تشبیہ نادر اٹ زہیری نادرک کن بسونے۔ او براہوئی خلکی شنیر تیٹی دیر ناکل آن زیادہ انگا قافیہ، پیر، بسونے۔ لوز

پیر، وختس، بزرگ نالیکہ (مانہ) ٹی بسونے تو وختس وہی، عمر نابڑو نگا حد کہ ورنائی آن پد پیری بریک ہمو وہی کن بسونے۔ داہیت پک اے کہ

ورنائی آن پد پیری بریک او دا پیری ٹی ہم زہیری نادرک او است ناخواہش آتا ارمان ہم مریک۔

دیر دیر کیوہ کنے دیر ایستے

از دیر کیوہ کنے دیر ایستے²

بڑو کو شنیر ٹی براہوئی پہوالی تب نادر اٹ زہیری نادرک یا احسان مدام، از دیر، در شانی آن کننگانے، از دیر ٹی، از، است نالیکہ)

مانہ) ٹی بریک۔ او است مدام شینگو بجازی تارداٹ جتا جتا مانہ غائیٹی غرز کننگانے۔

است دیر منگ۔ خلیس ناتب

از (است) دیر کنگ۔ زہیر کنگ

از (است) دیر منگ۔ کس آزم کنگ (بے چیٹ)

است دیر منگ۔ خوش منگ، امیت تنگ

دیر (ہٹ سجا، صحتیابی نا آڑو)

دیر بندغ ناز ناکل آن کبین انگا اوقیتی آگڑا نادروشم اٹ مونا بریک۔ آگہ دا پان کہ زندنا ایلو پن دیر اے تو داہیت رد مفرو۔

براہوئی خلکی شاعری ٹی براہوئی نا پہوالی شنیر تفوکاک باز زیبائی اٹ دیر اے جتا انگا احساس آتیکن غرز کرینو۔ او تیان اسٹ اس، ہٹ سجانا ہم

ارے۔ کہ ہر اتم کس اس نا جوڑ مریک تو او ہٹ سجا یا صحت مند منگ، دراخ منگ کن ہم جاگہ جاگہ لوز، دیر نا غرزے ہم کرینے۔ دنکہ شینگو شنیر

ٹی دیر ناز کر ہٹ سجانا در شانی کن بسونے۔

3: خلق نا جھلا اٹ شار کنا تیر لے

دے منہ مریو ای جان کنادیر لے۔³

دا شنیر ناو لیکو مصرعہ ٹی تیر لے، شار تیری کن پانگانے۔ تیری ضلع مستونگ ناولی خان تھانہ غان مونی آخلق نا پن تیری اے۔ ہندن

براہوئی ٹی کس اے دوستی آن ناز یفنگ یا سفت کنگ کن او اپن ناگڈ سرتی، ل، نا خلنگ آن زیبائی نا اسم سفت جوڑ مریک۔

دنکہ دشت آن دشتل، مستوگ آن مستل، نوشکی آن نوشکل ہندارداٹ، تیری آن تیرل غرز کننگانے۔
 ارٹمیکو مصرعہ ٹی، دیر ہلنگ، بجازی نادر و شم اٹ بسونے ہرانا لیکہ (مانہ)، صحتیابی نااے۔ دامصرعہ ٹی پاننگانے کہ دے منہ مریوای
 جان کنادیرالے، کہ نا جوڑی آن جان نادیر ختم مسونے تو دے منہ نے تون مریو کننا جان ٹی جان برے۔

دیر (ملاسی نادرک)

دیر نادرک، احساس گیشتری براہوئی خٹکی شئیر تیٹی تینا چند نا حقی آلیکہ (مانہ) کن بریک۔ ہرائی ملاسی نا احساس ڈھکو کے۔ دارداٹ
 براہوئی ٹی اسہ بھلو خٹکی شئیر اسے، کنے دیر ایستہ ہر ادا شئیر ٹی ردیف ناوڑ بسونے۔ اونا ردیف ٹی ملاسی نا احساس در شان مریک۔
 ہندن ردیف نامست ٹھپو تا ایلووز آیتٹی علامتی لیکہ (مانہ) تون اوار اور جاگہ جاگہ زمان او مکان نادر داٹ شئیر نامانہ بدل مر سہ کیک۔

- 4: دیر دیر کیوہ کنے دیر ایستہ
 سد پیر کیوہ کنے دیر ایستہ
 5: گودی کدان ناکنے دیر ایستہ
 پھل جان ارا ناکنے دیر ایستہ
 6: بھزای ملاس اٹ کنے دیر ایستہ
 استان خلا سٹ کنے دیر ایستہ
 7: پاٹ ناموری کنے دیر ایستہ
 دیر خوانہ زوری کنے دیر ایستہ
 8: ای مریو گھوری کنے دیر ایستہ
 بے وس آچھوری کنے دیر ایستہ
 9: مونی آچھ آک کنے دیر ایستہ
 ہنار ناچھ آک کنے دیر ایستہ
 10: کوٹل نادر دشت اے کنے دیر ایستہ
 جاگہ ناہشت اے کنے دیر ایستہ
 11: منزل کہ یک پاسے کنے دیر ایستہ
 سلوانی تا سے کنے دیر ایستہ
 12: منزل کہ ناڑی کنے دیر ایستہ
 ای نے تون ساڑی کنے دیر ایستہ
 13: منزل کہ کچھی کنے دیر ایستہ

- كپه نى لچى كنه دىر اىته
:14 موفى اے كو لپور كنه دىر اىته
- هيت آك ناسور پور كنه دىر اىته
:15 مستونگ ناكوتان كنه دىر اىته
- تینانی دو تان كنه دىر اىته
:16 ناديك، هینونو كنه دىر اىته
- ناديك پدينو كنه دىر اىته
:17 تروٹ نه چرى كنه دىر اىته
- مفنه نى شرى كنه دىر اىته
:18 دىر آن دوران ناكنه دىر اىته
- زيبا گدان ناكنه دىر اىته
:19 زاده ناكنه كنه دىر اىته
- پهل نازنك كنه دىر اىته
:20 جاگه نامغلى كنه دىر اىته
- كپه نى چغلى كنه دىر اىته
:21 سوراب ناكور كنه دىر اىته
- خوانه هور كنه دىر اىته
:22 باغل ناكوچ كنه دىر اىته
- پهل ناچوچ كنه دىر اىته
:23 خضدار ناشاران كنه دىر اىته
- وهى نالاران كنه دىر اىته
:24 گدناچنى كنه دىر اىته
- مزل ته سنى كنه دىر اىته
:25 چوئنگا كرى كنه دىر اىته
- كپه نى برى كنه دىر اىته
:26 سورگزنار كنه دىر اىته

- مذہب ناشر اے کئے دیر ایے
کیوہ نے جی جی کئے دیر ایے 27
- جاگہ نازیدی کئے دیر ایے
وانڈری ناخیک اوکئے دیر ایے 28
- پدنا کہ دیک اوکئے دیر ایے
ابلم نامیاں کئے دیر ایے 29
- کنڈ نازی آن کئے دیر ایے
مزل تہ کوڑی کئے دیر ایے 30
- خمیسن نا جوڑی کئے دیر ایے
ماہی گتی کئے دیر ایے 31
- پیش تماستی کئے دیر ایے
ماراب ناکب اے کئے دیر ایے 32
- رنداٹ نارمب اے کئے دیر ایے
پرائگ تاس آن کئے دیر ایے 33
- کھیر تھر ناماس آن کئے دیر ایے
ارباب نادیرے کئے دیر ایے 34
- لاکھانا پیرے کئے دیر ایے
تیوہ نے دروہی کئے دیر ایے 35
- مزل کہ لوہی کئے دیر ایے
کرخوناملہ کئے دیر ایے 36
- کچنی گلہ کئے دیر ایے
ایسونٹ نکل کئے دیر ایے 37
- مزل کہ چکل کئے دیر ایے
کمان گرناشارے کئے دیر ایے 38
- بڈ آتے مارے کئے دیر ایے
بندغ نابازی کئے دیر ایے 39

- مزل کہ قاضی کے دیر ایے
40: سرونا سیھڑکنے دیر ایے
جاگہ نامیہڑکنے دیر ایے
41: بے ناچھاب اے کنے دیر ایے
ساری ٹی لاب اے کنے دیر ایے
42: مزل کہ پو تو کنے دیر ایے
چنکا ہور تو کنے دیر ایے
43: خلق نا بھلا کنے دیر ایے
مکم نا اللہ کنے دیر ایے⁴

بزرگوشمیر افضل مینگل ناشیلو آن ہلگانے۔ ہندن چار میکوشمیر آن چل وارا شمیر اسکان سی او ہشت شمیر ٹی، کنے دیر ایے، ردیف نا چراٹ بسونے۔ ولے معانیاتی رداٹ داردیف مچاشمیر اے تینتو گنڈانے۔ جاگہ اس آگہ داردیف اے کشنکے تو شمیر بے چس مریک۔

لیلاو (lelaav)

کنے دیر ایے، داٹی لیلاو نادرک ملیک۔ کس پائے کس اس داخدر ملاسے کہ او گلم اس دیر اسے کن منت کنگ اے۔ داہموچٹ کبین آ احساس اے کہ تینا پھڑٹی ڈکال، کاختی، بے دیری، بے پھری اس ڈھکانے۔ تو خلقی شمیر پاروک ہمو کبین آ ملاسی اے مرکنگ کن ہراوٹا ڈڈی اورامانی وڑاٹ لیلاو کنگ اے کنے دیر ایے۔ دا جملہ براہوئی پہوالی زندناہمو نازرک آ احساس اے درشان کیک۔ کہ پہوالی خلکت تینکن او تینا سہدار تینکن اخس سختی او سوری تے سگانو۔ بے دیری، بے پھری ہمو پہوال ناموناخدا نا کنڈان ڈکھ اسے آنباریکا گھمیر کر سہ بسونے۔

دیر نا قیت، دیر نا قدرے ہمو پہوالی آخلکت آن ہر فنگ کینہ ہر امش ماس اسے ٹی دا امید اٹ تینا گدان اے بش کیک کہ نواللہ مہربان مرے۔ دا بشام آ بھر کے۔ تاکہ سن انکا دشت آک آباد مریر۔ مال او سہدارک سیر دیر مریر۔ اونا دالیلاو شمیر نادر وشم اٹ مونا بریک۔

ایلو داہم انگل خلنگ مریک کہ بلوچستان پھر تا جاگہ منتے۔ مسخت ننا ڈیہہ ٹی داخس پھر منتے اخس کہ ایلو جاگہ غائیٹی مسونے یا مریک۔ داہیت نا گواہدی اے بلوچستان نامون انکا مشک ایترہ۔ کہ بیرہ ہتم نادے ٹی چنکو چنکو خرسی مش او مش ماس تیٹی ترکک۔ ایلو دے تیٹی دامشک مون او۔ او مش تامونی تینٹ بے پھری او بے دیری نادر وشمے۔

- 44: دیر دیر کیوہ کنے دیر ایے
از دیر کیوہ کنے دیر ایے
45: دیری آپوری کنے دیر ایے
مون ٹی کھوری کنے دیر ایے
46: مزل کہ لاکھانے دیر ایے

- خرنگ بہ داکاکنے دیرایتے
:47 مزل کہ خو توکنے دیرایتے
کنیوہ ای گھو توکنے دیرایتے
:48 مزل کہ گروکنے دیرایتے
چنیکا خروکنے دیرایتے
:49 مزل کہ چھاروکنے دیرایتے
تو کہ واروکنے دیرایتے
:50 مزل کہ سانورکنے دیرایتے
کنیسہ چانورکنے دیرایتے
:51 مزل کہ گاج اے کنے دیرایتے
پھل ناراج اے کنے دیرایتے
:52 مزل کہ مچھی کنے دیرایتے
کر کنتو سچی کنے دیرایتے
:53 مزل کہ ٹوبوکنے دیرایتے
خلپنی دھوبوکنے دیرایتے
:54 مزل کہ خرگھٹکنے دیرایتے
مزل کہ شوروکنے دیرایتے
:55 جاگہ ناگوروکنے دیرایتے
مزل کہ لوہی کنے دیرایتے
:56 شاغوث نے دروہی کنے دیرایتے
مزل کہ رادھاکنے دیرایتے
:57 دوست اس کہ زیادہ کنے دیرایتے
مزل کہ شاہ اے کنے دیرایتے
:58 مستی کیوہ باے کنے دیرایتے
مزل کہ فریدے کنے دیرایتے
:59 زرنا خریدے کنے دیرایتے

مزل کہ کھنے کئے دیر ایے
ارزے کہ منے کئے دیر ایے⁵

مزل (mizzil)

لوز مزل براہوئی شاعری ٹی باز جاگہ غاغر ز کننگانے۔ مزل ہر افارسی والا منزل نادروشے۔ دانالیکہ (مانہ) ایلو بینٹ، ایلو، ہسکین نا اے۔ براہوئی شاعری ٹی ہند نو واقعہ بازے کہ شئیر ساڑی آدور ٹی پانگ انگے۔ ولے اوٹی بروکا جاگہ ناز کر کننگ اک۔ کہ مزل کہ فلانے۔ بڑز کو شئیرک، ہر 431 آن 159 اسکان ہلنگا نو افٹے ایماندار ذوق براہوئی ناکتاب دیر دیر کیوہ کئے دیر ایے، آن گچین کننگانے۔ ہر ایتھی بیرہ منہ ہمو شئیر تے ہلنگانے ہر ایتھی لوز مزل، ٹیپ ناشعر نادروشم اٹ اولیکو مصرعہ ناول ٹی بنگانے۔ ہندن اوکان پد، ردیف، کئے دیر ایے بنگانے۔

جفت ردیفی (juftradifi)

براهوئی خٹکی شاعری ٹی بیرہ دابرت (خصوصیت) ارے کہ اراردیف اسہ مصرعہ ٹی بریر۔ او براہوئی خٹکی شاعری ٹی اسہ مصرعہ ٹی ارا ردیف بازملیک۔ اسہ ردیف مصرعہ نابنائی بریک او ایلو ردیف مصرعہ ناگڈ سرٹی۔ بڑز کو شئیر 45 آن ہلیس 159 اسکان جفت ردیفی نا گچینو وڑاٹ دو بریک۔ اولیکو ردیف مدام اولیکو مصرعہ ٹی بریک بریک۔ ہندن ار ٹمیکو مصرعہ ٹی بیرہ ار ٹمیکو ردیف بریک۔ بڑز کو شئیر تیتی مزل کہ، دانامانہ مزل کنا فلان جاگہ اے۔ کہ آن پد، جاگہ ناپن قافیہ نادروشم اٹ بریک۔ جفت ردیفی ٹی قافیہ مزل ناپن اے۔ ہمو جاگہ ناپن اے ہر اے مزل پاننگانے۔ داوڑ نا خٹکی شئیر تیتی، مزل یا جاگہ نا حوالہ اٹ دیر خوانگ نالیلا او امنت کننگ نا گچین او نمونہ بڑز کو شئیر تیتی ارے۔ او دامزل یا جاگہ غانا پنک ہم داگو اہدی ایتزہ کہ دامزل یا جاگہ خاک ہم بے دیری او بے پھری آن گواچی مسونو۔

دیر (وہوکادیر)

60: دیرے وہوکاواہ نا

قادر کمک ناساہ نا

براهوئی خٹکی شاعری ناپنی آ شئیر برناز ناز تیناروانی او چنک منگ ناسب آن پرچس او زیبا اے۔ اونا دا پنی آٹھو، ہر 60 ٹی نوشتہ اے دیرے وہوکاواہ نا، دائی خوشی نا احساس اس خننگ اک کہ ملک آبادے، ڈغار سیر دیرے۔ او دیر وہنگ ہم ارے۔ واہ بلوچستان نادے تک جہاندی کنڈ رزعی علاقہ خاک ہر اچھی آن موئی بریرہ، ہراڈیرہ مراد جمالی ناپن اٹ ہم چاننگ اک۔ دامنگ کیک کہ برناز نا دا اٹھو کہ دیرے وہوکاواہ نا، واہ، سندھی ٹی ہمو جو اے پارہ ہر اے اسہ شاخ اسے آن دریا اسے آن جتا کسنگے۔ اتیکہ وہوکا دیر واہ ٹی منگ کیک یادریاب ٹی۔

ہندن ہندا شئیر نا ایلو ٹھپو کہ قادر کمک ناساہ نا،

دا اٹھو براہوئی خٹکی شاعری ٹی اسہ دعائیہ او شئیر اسے کہ قادر، اللہ کمک اے یعنی زمہ وارے نماساہ نا، ساہ آن مراد، جان، زندگی، کہ

اللہ نامان ٹی مریس، اللہ نے زندگی ایے۔ اللہ ناہر بلاغان رکھے۔ ہندن برناز نا گڑ اس ٹھپو چین ہم ارے ہر ایتھی دیر ناز کر بسونے۔

61: دیرے وہوکا بنجنا

نخ نامثال اٹ ہنجنا

62: دیرے وہو کا بٹ نا

سنگت مفیس عمر کھٹ نا

63: دیرے وہو کا ڈور نا

دا چلو آک ناہور نا⁷

بڑز کو مسہ شئیر ٹی وہو کا دیر ناز کرے۔ ہر اخیو شخالی اوشاد کامی نا احساس اے ایٹک۔ کہ اسہ بھلو ڈکالی اسے آن پد وہو کا دیر ناز کر اسہ وسم او زند اسے نادر و شے جوڑ کیک۔

براہوئی خلی شاعری ٹی جاگہ ناپن مدام قافیہ نادر داٹ بسونے۔ او بڑز کو شئیر تیٹی ہم وہو کا دیر آن پد ہموجاگہ، علاقہ ناز کر بنگ اے کہ فلان جاگہ ٹی دیر و ہنگے۔

64: مستونگ ناتوتان کنے دیر ایٹے

تینا دو تان کنے دیر ایٹے

65: باغل نا کوچہ کنے دیر ایٹے

پھل نا چوچہ کنے دیر ایٹے⁸

کنے دیر ایٹے بیرہ علامتی او شئیر اس اف بلکہ دا ٹی گیر اسے نا ڈکال او کا ختی ناہر اچر کاوے او دا جاگہ نا بھاتی تاکھو اے پاش کیک۔ ہندن دا شئیر تیٹی بلوچستان نا جتا جاگہ غاک او ہموجاگہ غائیٹی مرو کا میوہ غاک او ایلو مست ناکسہ غاتا ڈس ہم ننے پہوالی شئیر تیٹی رسینگ اک۔ ہندن دیر نا ہر علامت آتا ز کر مہالو کرین او تیٹی، جمہر، ہنج، خواہ، کنب، ہورہ، گروک ہم دیر نا ڈس ایی ایترہ یا پھر کنگ نامدے پاش کیرہ۔

براہوئی نا خلی شئیر سوزو، دیو مالائی کہ تون او ار اسہ مسکوئی او تاریخ اس ڈھک تینے ٹی داڑے سوزو نا تاریخی پس منظر او لسانیا تی خوانگ آن زیات او ناہو ٹھپو تاز کرے کینہ ہر اقیٹیٹی دیر ناز کر بسونے۔ یادیر نا علامت آتا ز کرے۔

66: جمہر نا شینگ اے سوزو

سوزو مسرچ کہ بشینگ اے سوزو

67: مہاری نا سنجاک سوزو

او سوزو جانی چرینگار ہنج آک سوزو⁹

بڑز کو شئیر تیٹی جمہر او ہنج دیر نا آبادی نا ڈس نا علامت اٹ غرز کنگانو۔ براہوئی ٹی جمہر، گروک پھر تا بیجری اے۔ کہ جمہر بس آگہ اللہ مہریان مس تو پھر کیک۔ پھر مس تو آبادی مریک۔ بارن آڈغار خرن مریک، بے بوچ آک تر کرہ، ہر اقیان سہدار ک کیرہ سیر کیرہ۔ تو اسہ جمہر نا شینگ ٹی پہوالی خلکت نا ہزار آمیت آک تنخو کو۔ ہندن براہوئی ٹی ہنج نامانہ ہم مدام دیر نادر داٹ بریک۔ ہنج اسہ وڑ نا چک اسے۔ ہر اگیشتری دیری آجاگہ غائیٹی مریک۔ او دا چک دیر نا تہٹی منگ اے دوست تنگ۔

ہندر داٹ براہوئی ٹی اسہ وساہت اس ہم ارے کہ ہنج اسے اس اسل پالیسیہ۔ داوساہت نامانہ داوڑ در شان مریک کہ آگہ کس تینا

ردی اے منپئے تو، ہمو وخت آپارہ کہ فلانی ہنج آنبار پالپک۔

68: دیریک دیر آٹونے دیرایتے

سوالیک پیر آٹونے دیرایتے

69: خٹک ناخماری ننے دیرایتے

شیرین اناری ننے دیرایتے

70: پر کہ نی تاس اے ننے دیرایتے

نیم شف ناپاس اے ننے دیرایتے¹⁰

پہوالی شیر پاروک آتا تینا جتا او تخیل نا نکل اسے۔ بے دیری، ملاسی، ڈکالی، خا ختی آن ٹکر اسوچ تون ڈب ہر اتم است ناکشو کا گودی اے خٹک تو او نامہرے تینا پلو اچکنگ کن او نا چکارے تینا کٹڈ اکنگ کن، اوڑ تو ہیبت کنگ نا نیون کنگ ٹی ہم دیرنا سوا لے کیک۔ کہ خٹک ناخماری ننے دیرایتے۔ شیرین اناری ننے دیرایتے۔

پیشن ناغم، دینا ناغم حساب مفک ہر اتم تہہ ٹی غم مف۔

ہندن دا ہیبت نا ذکر مہالو ہم مس کہ آبادی ٹی پہوالی خلکت نا سوچ کنگ او فٹا کنگ خٹنگ ناوڑک ہم بدل مر سہ بسونو۔ پھر آن پدمش تیٹی ہر اکنب آک کہ دیر آن پر مسونو ہمو کنب آک خلکت نا او او فٹا سہدار تا دیر نا گزران کن منہ وخت جو ان تورینو۔ ہند شینگلو شیر ٹی اسہ ہند نو احسان اس در شان مریک۔

71: کنبی نادیکو سوزو

سوزو جانی زیا غانا دو کو سوزو

72: دنزو ہوا اے سوزو

سوزو پھل پر کہ خوا اے سوزو

73: پر کہ خوا اے سوزو

دونا دو اے سوزو¹¹

ہندن لگک دیر، براہوئی خٹکی شاعری نا اسہ مستقل او استعاریہ اس مسونے، اسہ نا پور و ارمان اس مسونے، اسہ ہند نو تشبیح اس مسونو کہ ہر اے شاعر تینا محبوب، تینا مندری، لیلی مور، کیلو ہڑا، ہٹکو، او سوزو ٹی چک۔

براہوئی خٹکی شاعری آن ہلیس تا برابہوئی قدیم شاعری اسکان، دیرناز کر، دیر کن منت و لیلوا، دیرنا دروہی، دیرنا مہس، شاعری نا اسہ الی او شیخ اس مسونے۔ اختر چنال زہری ناپنی آ شیر دانہ پہ دانہ ہر ابلو چستان نا خانیٹ او تاریخ نا بابت اٹ اسہ انقلابی وژنا شیر اسے۔ ہموڑے دیرنا خوشی نامستانی ہم شیر ٹی ہلنگانے۔

74: میری ارے شان ننا

بر دیرے ہرک دران نا¹²

دیر تہذیب آتے جوڑ کرینے۔ چھٹھینے۔ دیر زندے و ستم کرینے۔ زندے ختم کرینے۔ دیر سہدار تے پینار کرینے۔ دیر کشت و کشار کرینے۔ دیر کجلی، مندری، لیلی مور تون مہر اور مہرے نشان تنگ ناسامان مسونے۔ دیر ہر گڑا مسونے۔

براهوئی خلکی شاعر نادا آغشاد، پہوالی خلکت نادا الیلا و ناپداٹ اخس زاری، خواری، سختی سوری ڈھکو کو۔ اوتا امیت آک اوتا سہدار تاپشت آک ہندادیر نامک اٹ برجامسونو۔

براهوئی خلکی شاعری ٹی دیر زندنا علامت ناحیثیت اٹ درشان مسونے۔ جاگہ اس دادیر سیلاب نادور و ستم اے بلکنے تو جاگہ اس است نا زہیری اے پاش کرینے۔ ہندن دیر ہٹ سجا، جان جوڑی نار نمیکو پن تون اوار جان ٹی دیر تنگ ناجازی تون مونابریک۔ دیر اسہ کنڈان ڈھک، خشک سالی، ڈکال، اوخانختی تے مر کروکا دارو خیال کننگانے۔ ہندن الیو کنڈان اسہ تہذیب اسے ناچر جوئی اے برجاتھنگ ناسامان مسونے۔
براهوئی شاعری ناہر اپنی آخلکی شئیر مرے اوتیٹی دیر ناغری دیومالائی کہے غاتیانبار اسہ پس منظر اسیتون موتی بریک۔ برناز نابرنانانا زیبا غالے مرے، یاسوزو کتا سا اے سوزو ناہنن آگٹ اک استے چیر وکاشئیر مرے۔ دانہ پھ دانہ مرے یا میبل برامی اے دروکا سیلاب نادیر مرے۔ ہر شئیر ناتھٹی اسہ جتا و تاریخ اس ڈھکو کے۔

داپٹ پوٹی نوشانک نامسخت ہم ہندا اس کہ براهوئی نا پوسکنا قاری ناسا اے داکنڈا کننگے کہ دیر پہوالی زندگی اخس پکرینگ ناگڑا اس مسونے۔ اخس پکرینگانے۔ اودیر آں بار برہوئی خلکی شاعری ٹی ہند نو پین ناز کر او احساس ہم ڈھکو کریر۔ ہر اتے پٹنگ ناضرورت اے۔

حوالہ خاک

- 1 مینگل، افضل، لیلی مور، برہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹے، (جلد دوئم) 2015، پنے، 35-23
- 2 برہوئی، ذاق، دیر دیر کیوہ کتے دیر ایتے، برہوئی اکیڈمی پاکستان، کونٹے، 2013، پنے، 265-261
- 3 مینگل، افضل، لیلی مور، برہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹے، (جلد دوئم) 2015، پنے، 73
- 4 مینگل، افضل، شیشلو، برہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹے، 2005، پنے، 54-46
- 5 برہوئی، ذاق، دیر دیر کیوہ کتے دیر ایتے، برہوئی اکیڈمی پاکستان، کونٹے، 2013، پنے، 265-261
- 6 برہوئی، عبدالرحمان، برہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ، برہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹے، (مستھیکو جلد) 2020، پنے، 64
- 7 مینگل، افضل، شوشنگ، برہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹے، 1992، پنے، 21-18
- 8 مرزا، ظفر، بدلتے موسوسوں کے گیت، برہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹے، 2023، پنے، 38-37
- 9 مینگل، افضل، شوشنگ، برہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹے، 1992، پنے، 30-28
- 10 برہوئی، عندالرحمان، برہوئی لوک گیت، زمر دپنٹی کیشنز (قلا ت پبلشرز) رستم جی لین جناح روڈ کونٹے، 1995، پنے، 99-97
- 11 مینگل، افضل، شوشنگ، برہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹے، 1992، پنے، 33-30
- 12 مینگل، افضل، شوشنگ، برہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹے، 1992، پنے، 259